

УДК 008:7[477.81]/82«19»

О.Г. Глушук

ІМПРЕЗИ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ЖИТТЯ ВОЛИНИ І ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми та її значення. Дослідження культурно-мистецького життя поліетнічного середовища, як складової загальноісторичного процесу, належить до пріоритетних напрямів сучасної гуманітарної науки. Основною метою звернення до цієї проблематики є залучення культурних цінностей минулого до актуальних культурологічних площин сучасності через вивчення культурно-мистецької спадщини.

Як відомо, культурна спадщина акумулює в собі набуті протягом певного часу знання, а її поглиблене вивчення надає можливості для прогнозування шляхів зростання культури не тільки окремого регіону, а й держави загалом. Особливий інтерес з точки зору культурологічного аналізу посідає Волинь І третини ХХ ст., що протягом століть зазнала глибоких суспільно-політичних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Становлення й розвиток культурно-мистецьких процесів на Волині зазначеного періоду є предметом вивчення П. Шиманського [29], О. Прищепи [22], Б. Савчука [23-24], В. Добровичинської [14], Я. Поліщука [20], О. Панфілової [19], О. Легкун [17-18] та ін. Але малодослідженою залишається проблема формування мистецького середовища на Волині І третини ХХ ст., зокрема побутування різноманітних форм організації даного процесу.

Формулювання мети та завдань статті. Мета даної розвідки полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу архівних документів та наукових розробок дослідити специфіку функціонування культурно-мистецького життя Волині І третини ХХ ст. (на прикладі організації імпрез).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Використавши архівні матеріали, спробуємо проаналізувати специфіку побутування культурно-мистецького життя (на прикладі організації таких форм як імпрези).

У сучасній практиці культурно-дозвілєвої та мистецької діяльності термін «імпреза» використовується для позначення представлення збірних концертів, вистав тощо [25; 234]. Дослідники історико-культурного процесу Волині І третини ХХ ст. використовують цей термін для позначення форми різнопланових культурно-мистецьких заходів, що мали місце в організації дозвілля волинян. Так, П. Шиманський зазначає, що важливим моментом у музичному житті регіону були імпрези – самостійна організація концертних виступів і визначає їх як культурно-музичні акції (імпрези) – Шевченківські академії, вечори на честь роковин видатних діячів культури (І. Франка, Лесі Українки, І. Котляревського та ін.), істориків та політиків (І. Мазепи, С. Петлюри), Різдвяні вечори, «Свята весни» та ін. [29]. Б. Савчук до імпрез відносить вистави, національні свята, концерти, академії – імпрези [24; 204-205]. Дане слово запозичене з польської мови – *impreza* (букв. пер. – захід) [21; 93].

В означений період територія земель західної Волині входила до складу Речі Посполитої і, відповідно, дане слово використовувалося для позначення заходів культурно-мистецького та освітньо-виховного спрямування. В архівних матеріалах того періоду містяться різноманітні документи (статути товариств, у діяльність яких входила організація таких форм, прохання на проведення даних заходів, критичні та інформативні статті про ці заходи). Також у спогадах очевидців використовується даний термін для позначення назви форм організації культурно-мистецьких заходів певного спрямування. За своїм характером та змістовним навантаженням вони повністю відповідають характеристичі в сучасній термінології даної форми.

Інші дослідники до імпрез відносять «музичні аудиторії» [17-18], музичні вечори [19],

художні вечори [22], Шевченківські академії, вечори на честь роковин видатних діячів культури, Різдвяні вечори, Свята весни, Свято Матері, «Колядкові концерти» [27].

Волинські композитори А. Річинський, І. Тележинський, С. Козицький та ін. були активними організаторами музичних імпрез, де пропагувалося хорове виконавство. Дані заходи спрямовувалися на об'єднання аматорського хорового мистецтва і виведення його на рівень професійного [29].

Починаючи з II пол. XIX ст. на Волині впроваджуються такі форми проведення змістовного дозвілля, як музичні вечори, але вони носять переважно елітарний характер. Так, Казимир Любомирський (власник маєтку князів Любомирських у Рівному), здобувши музичну освіту у Дрездені і Варшаві прославився як композитор і поет. Жив переважно у Варшаві. Під час приїздів до м. Рівного (з 1860 р. проживав постійно) влаштовував музичні вечори за участі волинської шляхти. Особливу популярність мали його романси, що виконувалися тоді по всій Польщі [20].

Відкриття залізничних сполучень (1897 р.) суттєво вплинуло на характер суспільного життя населення Волині. Важливим чинником активізації культурно-мистецького життя стала й діяльність інтелігенції, лави якої поповнили емігранти з Росії, а в період визвольних змагань – вихідці з Галичини. У містах і містечках Волині, в окремих сільських місцевостях відкриваються освітні установи різних рівнів та типів, що стають духовними центрами краю. Волинь починає демонструвати високу динаміку розвитку різних форм культурно-мистецького життя. Виникають різноманітні наукові та літературно-мистецькі об'єднання патріотично налаштованої інтелігенції, яка активізувала роботу у напрямі поширення надбань національної культури. У той час Волинь перебувала у складі Волинської губернії з центром у Житомирі. Це місто ще з другої половини XIX ст. сформувало культурно-мистецьке середовище завдяки відкриттю стаціонарного театру, діяльності гастролюючих труп, просвітницьких організацій і громадських установ. Велику роль у популяризації мистецької справи відіграли приватні школи, класи, студії, найбільш авторитетними серед яких вважалися музичні школи П. Грінберга та С. Ружицького. Існували також музичні школи Є. Куцевської й Н. Писаржевської.

В Острозі 1909 р. утворилася релігійно-просвітницька і науково-краєзнавча організація – Братство ім. князів Острозьких під покровом преподобного кн. Федора. Його члени активно співпрацювали з Російським товариством, яке мало свої філії в Острозі та Здолбунові. У товаристві традиційно святкували Дні культури, що мали усталену програму. Так, після церковної відправи в Кафедральному Богоявленському соборі члени Товариства та запрошені гості спочатку слухали доповідь, присвячену творчості відомого вітчизняного письменника чи композитора. Після виступу відбувався концерт, де виконувалися арії з опер, російські романси. Своїм співом приносили радість члени товариства Т. Нольє-Мазуркевич, Л. Викшемська, А. Поліщук. Вокальну партію завжди чудово виконували О. Петренко та Н. Лисяна [26].

Цікаву та розмаїту діяльність розгорнув у м. Рівному й Г. Косміаді – архітектор, художник, педагог. У 1917-1939 рр. працював старшим викладачем з образотворчого мистецтва в українській, польській, російській та єврейській гімназіях і ліцеях міста. Крім викладання, він займався організацією молодіжних об'єднань, влаштовував художні вечори, театральні вистави, в яких виступав не лише як організатор, але і як режисер, актор, декоратор, учасник різних мистецьких заходів, що відбувалися в рамках діяльності Естетичних гуртків. Улітку 1918 р. він розробляє програму проведення благодійних вечорів і ставить за мету зібрати кошти на підтримку діяльності міської бібліотеки ім. В. Короленка. Усього таких вечорів відбулося два. Перший під назвою «Вечер радості» (27 липня 1918 р.), а другий – «Вечер грусти» (10 серпня 1918 р.) за прикладом художніх вечорів «Пісні душі», проведених у Москві. Лірична атмосфера цих заходів обумовлювалася місцем проведення – старий замок князя Любомирського. В програму входили: Й. Бах («Аве Марія»), Е. Гріг («Пісня Сольвейг»), Ф. Шопен («Вальс»), П. Чайковський («Баркарола»), декламація твору

В. Короленка – «Вогники». Звучали також скрипка, віолончель, рояль [22].

Активну діяльність виявляли вчителі та учні міських навчальних закладів. Так, у Рівному активними були Українська та Російська гімназії. Крім великих художніх вечорів для широкого загалу, проводилися окремі художні вечори у гімназіях. Менші літературні вечори влаштовували в гімназійних залах. В українській гімназії – вшанування пам'яті українських письменників, роковин битви під Крутами, Свято Матері і малі концерти. На даних заходах виконувалися пісні гімназійним хором, до репертуару якого входили стрілецькі, українські народні, світські пісні, солоспіви, дуети, тріо.

У Російській гімназії практикувалася постановка імпрез із переважною більшістю хореографічних номерів; високої майстерності набули балетні постановки. У програми імпрез включали й суто українські номери [16; 213].

За спогадами вчителів та учнів Рівненської української гімназії, для помітних музично-вокальних імпрез дирекції гімназій винаймали залу в одному з міських кінотеатрів («Новий Світ» або «Зафран») – переважно академії на честь Т. Шевченка або С. Петлюри, завжди з яскравою програмою та більшим числом гостей [16; 211].

Організовувалися й міжшкільні імпрези, де були представлені найкращі виступи вчителів та учнів гімназій. Так, восени 1933 р. у м. Рівне відбулася міжшкільна імпреза у театрі «Зафрана», у програмі якої – хори української та російської гімназії, танцювальні групи, що майстерно виконували народні та східні танці, здійснили постановку балету [16; 226]. У міжвоєнний період (1921-1939 рр.), коли за умовами Ризької угоди землі Західної Волині відійшли до Польщі, функції активізації культурно-мистецького життя перейняли на себе громадські товариства «Просвіта», «Рідна Хата», Народний Дім, Українська громада, «Сільській господар», «Союз українок», «Пласт», «Волинське українське об'єднання», Літературно-мистецьке товариство ім. Лесі Українки та ін. Культурно-мистецьке життя переставало вважатися елітарною сферою, а можливість долучитися до неї отримував все ширший загал.

Шевченківські академії, проведені товариством «Просвіта» та його філіями в 1920-1930-х роках, мали масовий характер. За змістом й програмою вони були тотожними, проте в кожному випадку відчувалось і місцеве, притаманне цьому населеному пункту, забарвлення, яскраво виражений національний зміст. У сферу його діяльності входило організація різних свят, вечорів, академій з нагоди вшанування пам'яті національних героїв, художніх геніїв, відзначення видатних історичних подій. Щорічні шевченківські Дні проходили з великою урочистістю, у переповнених залах. Організовувалися також й інші просвітянські свята: 28 травня – роковини І. Франка, 15 червня – роковини М. Драгоманова, 14 липня – свято хрещення України, 1 жовтня – свято Книги і 8 грудня – свято «Просвіти», філії якої влаштовували вечори в помешканнях громадян, школах, пристосованих приміщеннях, а влітку – під відкритим небом [28].

У сільській місцевості була поширена практика організації імпрез, влаштованих стараннями вчителів та учнів місцевих навчальних закладів, громадських діячів, мешканців села. Так, у с. Дермань при приватній духовній гімназії (1926-1929 рр.) існував хор, яким керував І. Аркадіїв – диригент та музикознавець. Хор брав активну участь у громадському та культурному житті села. Під орудою І. Аркадієва поставлено оперу С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», в якій постановник зіграв роль Івана Карася. Заходами молодих вчителів гімназії, особливо С. Орловської, влаштовувалися різноманітні літературно-мистецькі вечори. Гімназистки готували декламації, виконували народні пісні, драматичні п'єси та здійснили постановку балету на мелодії пісень «Чуєш, брате мій», «Човен хитається». Щороку сільська «Просвіта» урочисто відзначала свято з нагоди Дня народження Т. Шевченка. До програми входили: реферат, виступи хору, декламації віршів, дитяча сценка «Вінок на могилу» та інсценізація «Лілеї», які готувалися учнями гімназії [15; 181-182]. На таких заходах місцеві жителі мали змогу долучитися до кращих зразків культури і мистецтва не лише пасивно спостерігаючи, а й активно беручи участь у даному процесі.

У 1924 р. (жовтень-грудень) за сприяння Українського громадського комітету допомоги емігрантам у Польщі організовані імпрези, в програму яких входили вистава на одну дію – комедія «Як ковбаса та чарка, то минеться і сварка» М. Старицького, концерт бандуриста-кобзаря Д. Головатенка, у виконанні якого звучали історичні пісні «Ой на горі вогонь горить», «Байда», «Максим козак Залізник», думи «Смерть козака-бандуриста», «Зруйнування Січі», «Смерть Нечая», «Взяв би я бандуру», поліські пісні «Без тебе, Олесю», «Джигун», «Ченчик», «Ой, до мене сита, сита» та композицію «Б'ють пороги» на вірш Т.Шевченка. Подібні імпрези відбулися у с. Хоцінь Кустинської волості [1], с. Новоставці Бугринської волості [2] м. Здолбунові [3], у с. Глинськ [4,6,9], с. Кустин, м. Костопіль [5,6], м. Степань [7] з концертною програмою, до якої увійшли композиції «Ой у полі криниченька», «Причинна», «Оксана й Ярема», «Три шляхи», «Калина», «Вечір», «Летів ворон через балку» колемийка, «Де ти моя мила». У с. Глинськ 14 грудня відбулася імпреза, організована членами товариства «Просвіта». В програмі зазначено виступи: марш 39 полку, попури «Гриць», вальси «Примха жінки» «Весна», «Морські тумани», «Сум», «Весна й казка», танці «Гайда тройка», «Джалу», «Гопак», полька «Шабашулка» [8]. 1930 р. відбувся концерт-академія пам'яті Т. Шевченка. У програмі – «Заповіт», який виконав гімназійний хор приватної мішаної гімназії у Рівному, реферат «Ідеї Шевченкової творчості», «Жалібний марш» на муз. М. Лисенка виконав гімназійний оркестр; композиції «Реве та стогне Дніпр широкий», «Коли розлучаються двоє» муз. М. Лисенка – дует учениць; думу «На смерть Шевченка» виконав бандурист К. Мисевич. Прозвучали й декламації віршів Самійленка «На роковини Шевченка», «До брата Т. Шевченка» та вірш Т. Шевченка. Серед інших – твори «І досі сниться», «По вулиці вітер віє» на музику Ярославенка у виконанні гімназійного хору, колискова «Мати старчиха» на муз. Д. Січинського, «Пісня моя» (сл. І. Франка, муз. Д. Січинського), соло в супроводі хору, фортепіано та скрипки [10].

У 1930-х рр. до діяльності існуючих громадських товариств, що функціонували на теренах західної Волині, долучаються новостворені («Просвітянська хата»). Особливо популярними в організаційному плані були Колядкові імпрези [11], а також академії на честь полеглих під Крутами, в програмі яких реферат «Крути в світлі історичних подій», гімн український, «Видиш, брате мій», «Боже великий єдиний», декламації віршів [12]. Популярними були імпрези світського характеру, спрямовані на організацію й проведення дозвілля. Наприклад, Літературно-мистецьке товариство в Рівному у жовтні 1929 року організувало вечір водевілів [13].

Провідне місце у даному процесі посідає діяльність створеного у м. Кременці «Музичного канікулярного осередку» (1928-1929 рр.) при місцевому ліцеї [17; 104]. Після опрацювання матеріалів курсанти давали показові лекції співу, проводили музичні аудиторії на теми «Творчість Шопена», «Свято пісні», «Шкільні урочини». На такі імпрези запрошували громадян міста та навколишніх сіл. Програми виступів склалися з творів різних епох як у сольному, так і ансамблевому виконанні [17; 108].

У 1937 р. у музичні аудиторії впровадженні виступи новоствореного оркестру, у складі якого виступали військовий оркестр 18-го полку м. Скверневіц, викладачі та слухачі музичного осередку [17; 109]. Вдало складена програма давала можливість охопити кращі зразки світової музичної культури й ознайомити з цими творами велику кількість бажаючих. Участь курсантів у музичних аудиторіях, зокрема спільних репетицій з відомими виконавцями, сприяла набуттю навичок гри, поповнення виконавського репертуару, удосконаленню майстерності [17; 109].

У спогадах колишніх викладачів і учнів Кременецького ліцею відзначено проведення ліцеальних імпрез, де брали участь духовий оркестр під орудою П. Левицького, шкільний хор та симфонічний оркестр (кер. Є. Гаше) [18].

Організовані Музичні вечори 1928 р. слугували як ілюстрації до лекцій проф. Б. Рутковського про музичні форми. Музична програма 1930 р. мала професійну мету і певні історичні рамки; виконувалися шедеври епохи класицизму і романтизму. Окремі вечори

подавали історію розвитку сольної пісні (польської та європейської) у супроводі фортепіано. У 1931 р. відбувся цикл вечорів, приурочений виконанню польської музики поч. XVI ст. Крім інструментальних творів (для фортепіано і скрипки) і колективних (дуети, тріо, квартет і квінтели), у програмі були й хорові (релігійні, обробка народних, солоспіви та ін.). Серед виконавців – місцеві музиканти і гості міста [19].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розповсюдження прогресивних ідей відбувалося просвітницьким шляхом через використання освітянських технологій та завдяки громадським ініціативам волинської інтелігенції. Це середовище стало підґрунтям для виховання нової генерації українців, яка зробила значний внесок у подальший розвиток української культури. Поширення нових форм сприяло формуванню нових ознак культурно-мистецького середовища на Волині I третини XX ст. Завдяки високій організації імпрез, рівень виконання яких став важливим чинником культурно-виховного заходу, представлення таких форм дало можливість здійснити активний вплив на формування громадянської свідомості та зробити проведення вільного часу волинян змістовно насиченим.

Аналіз досліджених матеріалів дає змогу зробити висновок: проведення культурно-масових заходів давало змогу долучити до культурно-мистецького життя різні верстви суспільства. Організація й проведення імпрез у I третині XX ст. у краї стає провідною формою культурно-мистецької діяльності. Саме завдяки змістовно насиченій організаційній діяльності культурне життя зазначеного періоду переходило в русло осмислених, цілеспрямованих дій, стаючи вагомим фактором громадського життя. Рушійною силою стало врахування демократичної спрямованості у поширенні мистецтва. Набутий досвід мистецької, дозвіллевої, виховної та просвітницької діяльності того часу дає змогу з позиції сьогодення оцінити його кращі риси і в умовах подальшого розвитку культури регіону повніше впроваджувати багатство цієї спадщини в повсякденну практику естетичного виховання населення.

Список використаної літератури та джерел

1. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 411., арк. 43.
2. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 411., арк. 116.
3. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 411., арк. 120.
4. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 411., арк. 135.
5. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 411., арк. 158.
6. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 411., арк. 176.
7. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 411., арк. 207.
8. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 411., арк. 250.
9. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 411., арк. 867.
10. ДАРО, Ф. 30, Оп. 3. Од. зб. 2745., арк. 9.
11. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 2841., арк. 48.
12. ДАРО, Ф. 30, Оп. 18. Од. зб. 2841., арк. 108.
13. ДАРО, Ф. 30, Оп. 20. Од. зб. 840., арк. 18.
14. *Доброчинська В. А.* Інтелігенція в культурному житті Західної Волині (1921-1939) : дис... канд. іст. наук за спец. 07.00.01 – «Історія України» / В. А. Доброчинська ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т народознавства НАН України. – Л., 2006.
15. *Глушук О. Г.* Національні традиції діяльності шкільних гуртків мистецького профілю (на матеріалах Волині 20-х років XX ст.) / О. Г. Глушук // Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 12-13 травня 2005 р. – Ч. I. – С. 179–182.
16. *Гуцуляк М.* Про близьке з далека. Рівненська українська гімназія 1923-1939 / М. Гуцуляк. – Ванкувер, Б. К. – 1976. – Канада. – 304 с.
17. *Легкун О.* Діяльність музичного канікулярного осередку (myzuczne ognisko

вакасуїне) Кременецького ліцею (1920-1930 рр.) [Електронний ресурс]. / О. Легкун. – Режим доступу: <http://www.naub.org.ua>. – Назва з екрану.

18. *Легкун О. Г.* Музична культура Південно-Західної Волині кінця XIX – I третини XX ст. у контексті регіональних досліджень: джерелознавчий аспект / О. Г. Легкун // Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – Вип. 16, 2010, Т. I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naub.org.ua>. – Назва з екрану.

19. *Панфілова О.* Розвиток музики і театру на Кременеччині в 30-ті рр. [Електронний ресурс] / О. Панфілова. – Режим доступу: <http://www.naub.org.ua>. – Назва з екрану.

20. *Поліщук Я.* Рівне. Мандрівка крізь віки. Нариси історії міста Рівне / Я. Поліщук. – Рівне, 1998. – 196 с.

21. *Польсько-російсько-український словник* / упор. : С. Й. Левінська, Т. В. Старак. – К. : Проза, 1992. – 478 с.

22. *Прищепя О.* Георгій Косміаді та культурно-освітнє середовище Рівного доби української національно-демократичної революції 1917-1920 рр. / О. Прищепя // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія : Історія. – Вип. XI : за мат. II Міжнар. наук. конф. «Національна інтелігенція в історії та культурі України у XIX-XXI ст.». – 26-27 жовт. 2006 р. – Вінниця, 2006. – С. 166–170.

23. *Савчук Б.* Волинська «Просвіта» / Б. Савчук. – Рівне : Ліста, 1996.

24. *Савчук Б.* Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. – 280 с.

25. *Тлумачний словник української мови* / укл. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. – Х. : Синтекс, 2002. – 672 с.

26. *Трофимович В. В.* Благодійні товариства у міжвоєнному Острозі [Електронний ресурс] В. В. Трохимович, О. І. Гончарук. – Режим доступу: <http://www.naub.org.ua>. – Назва з екрану.

27. *Філіпович М. Б.* Луцька «Просвіта» (1918-1935 роки) : дис... канд. іст. наук за спец. 07.00.01 – «Історія України» / М. Б. Філіпович ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Л., 2002.

28. *Цимбалюк Л. І.* Аматорська творчість громадських організацій Волині (1921-1939 рр.). [Електронний ресурс] / Л. І. Цимбалюк. – Режим доступу: <http://www.naub.org.ua>. – Назва з екрану.

29. *Шиманський П. Й.* Музичне життя Волині 20-30-х років XX століття : дис... канд. мистецтв. за спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / П. Й. Шиманський ; НМА України ім. П. Чайковського. – К., 1999.

Резюме

Здійснено спробу проаналізувати імпрези як найпоширеніші форми організації культурно-мистецького життя Волині I третини XX ст. і висвітлити шляхи їх підтримки в даному середовищі.

Ключові слова: культура, мистецтво, імпрези, культурно-мистецьке життя, Волинь.

Summary

Gluschuk O. Impreza as form of organization of cultural and art life of Volyn of a third of the XX century

In article attempts to analyse the Impreza as rasprostanenie forms of organization of cultural life in Volhynia in the Ith of the XX century. And show how they support and organization in this environment.

Key words: culture, art, Impreza, cultural and art life, Volhynia.

Анотація

Аналізуються імпрези як популярні форми організації художественної життя Волини в першій чверті ХХ століття і розкриваються форми їх організації в даній культурній середі.

Ключеві слова: культура, мистецтво, імпрези, художественна життя Волини.

Надійшла до редакції 24.10.2013 р.